

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2011, Volume: 6, Number: 1, Article Number: 4A0037

NATURE SCIENCES

Received: October 2010

Accepted: January 2011

Series : 4A

ISSN : 1308-7282

© 2010 www.newwsa.com

Hulusi Karagel

Firat University

hulka2367@hotmail.com

Elazig-Turkey

TÜRKİYE'DE MÜLKİ İDARE ALANLARININ BELİRLENMESİ VE SORUNLARI ÜZERİNE

ÖZET

Türkiye'de idari alanlar, coğrafi bölge esaslarına göre belirlenmelidir. Bunun için sahanın coğrafi özellikleri ve potansiyelinin net bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Böylece bölge içinde neler yapılması gerektiği ve neler yapılabileceği planlanabileceğinden yatırımların dengesiz, tesadüfî ve politik çıkarılara mamur bir yapıda olmasının önüne geçilebilecek ve coğrafi bölgeler ile idari alanların belirlenmesinde yaşanan sorunlar büyük ölçüde yaşanmayacaktır. İdari alanın merkezi, kamu hizmetlerinin verimli, düzenli, sürekli ve kapsamlı bir şekilde sunulabileceği yeterlilikte alt yapı hizmetlerine ve elverişli coğrafi konum şartlarına sahip merkezi bir yerleşme olmalıdır. Bunun için yerleşmenin doğal, tarihi ve kültürel kaynakları başta olmak üzere nüfus büyüklüğü, birim alandaki nüfus miktarı, nüfusun dağılışı; yerleşme dokusu ve niteliği (kasaba/şehir), yönetsel yapısı, yerleşim planlaması; ulaştırma, iletişim, eğitim, sağlık, asayiş, güvenlik altyapısı, toplumsal yaşam biçimi, ekonomik olanaklar ve geçim faaliyetlerindeki çeşitlilik dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İdare, İdari Alan, Bölge, Merkezi Yer, Şehirleşme

DETERMINATION OF CIVIL ADMINISTRATION AREAS IN TURKEY AND RELATED PROBLEMS

ABSTRACT

Civil administrations in Turkey should be determined according to geographical region principles. In order to achieve this, the geographical characteristics and potential of the area should be identified clearly. The investments will be avoided to be unbalanced, coincidental and subject to political interest and the problems encountered in the determination of geographical regions and administrative areas will be lowered substantially as a result of the proper planning of what should be and can be done inside the region. The center of the administrative area should be a central settlement that has suitable geographical location and conditions and infrastructure available for providence of public service regularly, continuously and comprehensively. Consequently, natural, historical, and cultural resources, total population and population per unit area, distribution of he population, settlement network and feature (town/city), administrative structure, settlement planning, transportation, communication, education, health service, public order and security infrastructure, social lifestyle, economic opportunities and variety of mainstay of the area should be taken into consideration.

Keywords: Administration, Administrative Area, Region, Central Settlement, Urbanization

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Bu çalışma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve Ekonomik Coğrafya bilim dalında doktora tezi olarak hazırlanmış "Türkiye'de İdari Alanların Belirlenmesi ve Sorunları: Sumbas Örneği" konulu araştırmayı temel almaktadır. Çalışmanın tartışma konusu ve bulguları söz konusu araştırmamızın beşinci bölümünün "Türkiye'nin İdari Taksimatında Yapılan/Yapılacak Düzenlemelere Yönelik Değerlendirme ve Öneriler" başlıklı beşinci kısmında yer alan tespitler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de idari birimler ve onların nasıl belirlendiği ve nasıl belirlenmesi gerektiği hususu henüz yeterince araştırılmamış olup, konu ile ilgili pratikte önemli uygulama sorunları vardır. İdare konusu mekânsal olarak ele alındığında, idari coğrafya devreye girmektedir. Sosyal coğrafyanın bir dalı olan "idari coğrafya", "devletlerin egemenlikleri altındaki ülke arazilerinin yönetimiyle ilgili esasları coğrafi ortamla ilişkili olarak ele almaktadır" (Özçağlar, 2009, s. 302).

Coğrafyacılar tarafından Beşeri ve Ekonomik Coğrafya içinde ayrı bir dal kabul edilen İdari Coğrafyanın konusu olarak ele alınan ve aynı zamanda bir yerleşme planlaması hususu olan "idari alan"lar, maalesef siyasetçiler tarafından bir seçim yatırımı aracı olarak görülmektedir. Bilindiği gibi, "Devlet yönetimi altındaki coğrafi mekânın hiyerarşik bir sistem içinde alansal olarak bölümlenmesiyle "idari alanlar" elde edilmektedir. Hem idari alanlar, hem de alanların yönetimi mekânla ilgili idari organizasyonun içinde yer almaktadır" (Kant, 1988, s. 2). Türkiye'de belediye örgütlü yerleşme ya da ilçelerin, yürütülen sistemli ve kararlı propaganda faaliyetleri ve seçmen potansiyeli nedeniyle seçimler öncesi ya da sonrasında ilçe ya da il merkezi yapılması anlayışı, tarafımızdan incelenmeye değer bir konu olarak görülmüştür. Bilindiği gibi İdari Coğrafya, "devletin yönetim yapısı gereği ülke topraklarında yapılmış veya yapılacak idarî düzenlemelerin doğal coğrafya koşullarına ve sosyoekonomik yapıya uygun olup, olmadığını araştırıp, bu yönde yapılacak planlamalara yön vermektedir" (Özçağlar, 2005, s.3).

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Türkiye'de merkezi idare statüsü bulunmayan belediye örgütlü yerleşmeleri seçimler öncesi ya da sonrasında idari alan merkezi yapma anlayışını etraflıca ele almak gerekmektedir. Yasalardaki idareye yönelik ölçütlerin daha ayrıntılı ve somut bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Son yıllardaki uygulamalar, bu ölçütlerin politikacılar tarafından oldukça serbest takdir edildiğini, yerleşim alanlarının bir seçim yatırımı olarak il, ilçe ya da belde yapıldığını ortaya koymaktadır. Çıkar ilişkisine dayalı bu girişimler, Türkiye'de idari alanların belirlenmesinde en temel etkenin siyaset olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bir yerleşmenin, coğrafi özellikleri ve potansiyeli tam olarak ortaya konulmadan, "merkezi yer" kabul edilmesi ve politik tazyiklerle idari statü kazanması; bilimsellik, ülke menfaatleri ve siyasi ahlak bakımından etik kabul edilemez. Bu nedenle emsal durumlara tekrar imkânı vermemek, meseleyi idari alan kıstasları ile tartışmak; "yerleşim planlaması", "idari alan planlaması" ve genel hatlarıyla "bölge planlaması" esaslarıyla daha etraflı ve somut bilgilerle ele almak gerekmektedir. İdari alanların belirlenmesine yönelik bölgesel kıstaslar zamanın değişen koşullarına uygun biçimde revize edilmeli ve yasal olarak güvence altına alınmalıdır.

Türkiye'de 1980'li yılların sonlarında başlayan ve uzun zamanlar 67'de kalmış olan il sayısını kısa zamanda 81'e yükselten yasal düzenlemeleri siyasi çıkarlar doğrultusunda yorumlama ve kullanma talihsizliği, birçok köy ve belde statüsündeki yerleşmede yönetim merkezi olma isteğini uyandırmıştır. Bu istek, zamanla karşı konulmaz bir tutkuya dönüşmüştür. Bu arada, il ve ilçeleri bölüp, bazı beldeleri ilçe, bazı ilçeleri de il yaparken, yalnız Anayasanın 126. maddesinin değil, diğer anayasal ilkelerin de zedelenebileceğini hatırlamakta yarar vardır. Ülkede

illeri bölerek yeni il ve ilçeler oluşturma alışkanlığı devam ettiği takdirde; idari kavramlar zamanla yozlaşacak; bu durum, mevcut idari birimleri gelecekte daha büyük birimler içinde toplamayı zorunlu kılacaktır.

3. VERİ VE YÖNTEM (DATA AND METHOD)

Bu çalışmada idari alanlarla ilgili olarak coğrafyacılar, şehir ve bölge plancıları, tarihçiler, sosyologlar ve ekonomistler tarafından ülkemizde bugüne kadar yapılmış makale ve tez gibi akademik çalışmalar, kitaplar, ansiklopediler ve sözlükler taranmış, konuyla ilgili ulusal ve uluslar arası internet web sitelerini gözden geçirilmiştir. Türkiye'de köy, bucak, belde, ilçe ve il kurulmasına ilişkin İçişleri Bakanlığı kararları, bakanlar kurulu kararları ve TBMM'ce çıkarılmış kanunlar, kanun teklifleri, önergeler ve kararname kronolojik bir düzende incelenmiştir. Bunlara ek olarak bilimsel deneyim, gözlem, analiz ve sentez metotları ile saha çalışmalarından bizzat elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda konu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin yönetim organizasyonu hakkındaki bilgiler T.C. Anayasası, 5442 sayılı İller İdaresi Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunu, 5272 sayılı Belediye Kanunu'ndan elde edilmiştir. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün bilgisayar elektronik ortamında yayınladığı bilgilerden büyük ölçüde faydalanılmıştır. Mülki idare alanlarının belirlenmesi ve sorunları konusunun daha anlaşılır bir hale gelmesi için Osmaniye İli ve Sumbas İlçesi örneklem seçilmiştir. Yöntem olarak öncelikle Türkiye'deki idari alanların belirlenmesi ve sorunları meselesi tartışılmıştır. Daha sonra, Türkiye'deki mülki sistemde yaşanan sorunlar maddeler halinde sınıflandırılmış ve idari alan belirlemenin kıstasları sistematik bir biçimde verilmeyle çalışılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA (FINDINGS AND DISCUSSIONS)

İdari coğrafya, başta idari bilimler olmak üzere, şehir ve bölge planlama, siyaset, sosyoloji, tarih, iktisat ve hukuk gibi yardımcı bilim dalları ile yakından ilgilidir.

Türkiye'de idarî coğrafyanın araştırma konuları arasında özetle şu hususlar yer almaktadır (Özçağlar, 2005, s.3):

- İdari bölge sistematiğinin coğrafî koşullara uyumlu hale getirilmesi,
- En uygun idari bölünüş için alan etütleri yapılması, bulguların coğrafi bilgi sistemleri ile haritalanarak, raporlaştırılması,
- İdari alana merkez olacak yerleşmelerin fonksiyonel analiz ve yasal mevzuata bağlı olarak belirlenmesi ve alternatifli raporlar hazırlayarak önermede bulunulması,
- Yerleşmelerin yönetim organizasyonu kapsamında durumlarının incelenmesi ve kamu hizmetlerinin dengeli ve adil bir biçimde dağılımı için öneriler getirilmesi,
- Mülki ve mahalli idarelerle ilgili kurum ve kuruluşların görev ve sorumlulukları hakkında bilgi toplanması, bunların coğrafi bilgi sistemleri teknikleriyle görsel malzemelere dönüştürülmesi ve raporlaştırılması,
- Mülki idare teşkilatı bünyesinde yer alan hususların doğal çevre ile olan ilişkilerinin ortaya konularak, çevre ve insan etkileşiminin ne derece etkili olduğunun tespiti ve yapılacak planlamalara ilişkin somut önerilerde bulunulması.

Türkiye'de belediye tüzel kişiliği olan köy ve kasabalar ile bucak merkezlerini ilçe merkezi, ilçe merkezlerini il merkezi yapma yöntemini idarî coğrafya açısından bir an evvel değerlendirerek etraflıca tartışmakta yarar görülmektedir. Anayasamızın 126. maddesinde "*Türkiye, merkezî idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere*

ayrılır" hükmü vardır. Bu maddedeki maddî ölçülerin daha ayrıntılı bir biçimde somutlaştırılması gerekmektedir. Aynı ölçüler, illerin ilçelere, ilçelerin de bucaklara bölüneceğini açıklığa kavuşturan 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nda da yer almıştır. Bu kanunda, il ve ilçe kurulması, kaldırılması, merkezlerinin belirtilmesi, adlarının değiştirilmesi, bir ilçenin başka bir ile bağlanması işlemlerinin kanunla yapılacağı hükme bağlanmıştır. Böylece, Türk hukukunda, il yapmanın maddî unsurları olarak; idari alanın fiziki coğrafya durumu, beşeri ve ekonomik koşulları, kamu hizmetlerinin gerekleri ve biçimsel unsur olarak idari bölümlenme işleminin kanunla yapılması ölçütleri ifade edilmiş bulunmaktadır. Ancak, son yıllardaki uygulamalar, maddî ölçütlerin siyasal iktidarlarca oldukça serbest takdir edildiğini, bu arada, bazı ilçelerin, genel veya araseçimler öncesinde bir seçim yatırımı, adeta bir seçim aracı olarak il ya da ilçe yapıldığını göstermektedir.

Örneğin, Osmaniye ilçe merkezinin yeni kurulacak il teşkilatının merkezi yapılmasına ilişkin kanun teklifleri, mecliste temsil edilen siyasi partilere mensup milletvekilleriince, 1996 yılının Ekim ayı içerisinde verilmiştir. Bu aceleci hamleler açıkça göstermektedir ki, teklif sahiplerini harekete geçiren temel etken politiktir. Beklenti, Osmaniye gibi o dönemde 80 bin dolayında geniş bir seçmen tabanına sahip olan ilçe merkezinde, 3 Kasım 1996 tarihinde yapılacak yerel araseçimlerde belediye başkanlığını kazanmaktı. Böylece yakın geçmişte Cebelibereket Sancağı'nın, Cumhuriyet döneminde ise, 1933'e kadar Cebelibereket İli'nin merkezi olan Osmaniye, 1933 yılında o devrin ekonomik ve devlet yönetiminin kısıtlı imkânlarıyla Adana İli'ne bağlı bir ilçe merkezi haline dönüştürülmüş, 1996 yılında bir yerel araseçim arifesinde tekrar il merkezi yapılmıştır. "Osmaniyeli, hakkını -maalesef diyorum- fırsatı değerlendirmek suretiyle elde etmiştir. Seçimler dolayısıyla Osmaniye'ye giden, kampanyalara katılan bütün arkadaşlarımız, Osmaniye'deki afişleri, pankartları görmüşlerdir. Osmaniyeliler "il yapın, oy verelim; il yapmazsanız oy vermeyeceğiz" demişlerdir ve Osmaniyelinin bu fırsatı değerlendirmesiyle, biz, itiraf etmek durumundayız, bu noktaya gelmiş bulunuyoruz" (BBP Adana Milletvekili Orhan Kavuncu, TBMM Tutanak Dergisi, 23.10.1996, 11. Birleşim). Osmaniyelilere daha önce 1991 ve 1994 seçim dönemlerinde de siyasiler tarafından il merkezi yapılma sözü verilmiş, ancak söz veren siyasi partiler bu seçimler sonunda ya iktidar sahibi olamamışlar, ya da seçimlerden bekledikleri sonuçları alamamışlardır.

Osmaniye'nin yüzölçümü bugün yaklaşık 1003 km²'dir. 2009 yılı verilerine göre merkez nüfusu 200.000'ne (194.339 kişi) yaklaşırken, ilçe nüfusu bu rakamı aşmıştır (225.090 kişi, www.tuik.gov.tr). İlçe merkezi, yakın çevresindeki il ve ilçe merkezleri ile köylere olan uygun mesafesi, ulaşım durumu ve merkezi fonksiyonları bakımından elverişli şartlara sahiptir. Şehir, son yıllarda ekonomik bakımdan, özellikle sanayi ve hizmetler sektöründe hareketli bir gelişme göstermiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Çukurova arasında stratejik bir yerleşim konumunda bulunan ilçe merkezinin, başta tarım ve ticaret olmak üzere sahip olduğu ekonomik potansiyel, öncelikle geçim sorunları nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göçen nüfusun önemli bir bölümünü kendine çekmiş ve nüfusunda ciddi artışlar meydana gelmiştir. Böylece şehrin giderek kozmopolitleşen sosyokültürel ve ekonomik yapısında önemli değişim ve gelişmeler olmuştur. Böylece ilçe merkezindeki nüfusun büyük kısmı, yıllardır burada yaşayan yerli halktan ziyade geçim sağlamak amacıyla buraya göç etmiş Anadolu'nun çeşitli yörelerine mensup sosyokültürel ve sosyoekonomik sorunları bulunan ailelerden meydana gelmiştir. Kırdan kente olan göçler bilindiği üzere beraberinde çözüm ve kaliteli hizmet bekleyen çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu tespitler karşısında sorunların daha rahat çözülebilmesi, halka daha iyi hizmetler sunulabilmesi ve kamu hizmetlerinin daha etkin bir biçimde yürütülebilmesi için ilçe merkezinde il teşkilatının kurulması

gereği gerçek anlamda hissedilirken; bu haklı beklenti ülkeyi yönetenler tarafından uzunca bir süre anlaşılammıştır. Bu idari mesele, siyasilerce yıllar yılı bir seçim yatırımı olarak bekletilmiş ve tam siyasi partilerin çıkarına hizmet edebilecek bir fırsat anında alınan kararla ilçe merkezinde il teşkilatı kurulmuştur.

Elbette bu gelişme, Osmaniyelilerin minnettarlık duyacağı bir siyasi lütuf olmaktan ziyade, idari coğrafya ve coğrafi gerçeklik adına ulaşılan doğal bir sonuçtur. Ancak, Osmaniye’de il teşkilatı kurulması, coğrafi anlamda alınmış ne kadar doğru bir kararsa, il teşkilatına bağlanacak ilçe alanlarının ve idari merkezlerinin belirlenmesi meselesi de tamamen bilimsel sonuçlara dayanması gereken, ancak üzerinde herhangi bir ilmi çalışma yapılmamış yine tamamen politik olarak alınmış yanlış kararlardır. Buna göre, coğrafi esaslar ölçüsünde doğru atıldığına inandığımız ilk adımdan sonraki adımlar, ne tarafından bakılırsa bakılsın tartışmalıdır. Bu tartışmalı adımlardan birisi de, Sumbas İlçesi’nin oluşturulması meselesidir. Burada eleştiri konusu olan Sumbas İlçesi’nin kurulması değil, böyle bir ilçenin kurulmasının yöre için ne kadar gerekli olduğu ya da olmadığı, yeni bir ilçe kurulmasının Osmaniye İli’ne ne kazandıracığı ya da ne kaybettireceği ve Sumbas İlçesi’nin kurulmasının ülke menfaatleri açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiği meselesidir.

Oluşturulacak ilçeye hangi kıstaslara göre, hangi köyler bağlanmalıdır? Köy halkı ve ileri gelenlerinin bu konudaki sorunları, ihtiyaçları ve görüşleri nelerdir? Bir ilçe kurulmasının ülkeye olan maliyeti nedir? Kurulacak olan ilçenin sürdürülebilirliği var mıdır? İlçenin toplam gelir ve giderleri bütçeyi dengeleyebilecek potansiyelde midir? İlçe merkezi neresi olmalıdır? Bunun için belirli kıstaslar var mıdır? Sumbas İlçesi’nin kurulması, Sumbas ve köylerinin bulunduğu yöre, bu yerleşmelerin bağlı oldukları önceki ve sonraki idari alanlar ve ülke çıkarları açısından ne kadar doğru olur? İlçe merkezi neden merkez köy statüsünde olan Mehmetli Köyü ya da Kadirli-Kozan-Adana kavşağında fonksiyonel gelişme gösteren Faydalı (Kozan) ve Çukurköprü (Kadirli) köylerinin bir araya getirdiği Çukur Kasabası değildir de Sumbas’tır?

Diğer taraftan daha çok siyasi tazyiklere bağlı olarak belediye tüzel kişiliği kazandırılmış bir yerleşmeye, coğrafi gerekçeleri ve sonuçları tam olarak ortaya konulmadan, “çevresine belli başlı hizmetleri sunabilecek özellikte merkezi bir yerleşmedir” sıfatıyla bakılması ve sadece yeni oluşturulan bir ile yeterli sayıda ilçe bağlanması amacına hizmet eden, tamamen nazari ve politik bir kararla idari statü kazandırılması meselesi, idari coğrafya prensipleri doğrultusunda atılmış doğru bir adım sayılamaz. İşte, Sumbas ilçesi böyle bir platformda ve ilmi olmayan bir kararla, teklif edilip, Adana İli Kadirli İlçesi sınırları içerisinde adeta koparılarak Kadirli ile birlikte Osmaniye İline bağlanmış bir idari alandır. Bu idari alanın merkezi kabul edilen Sumbas, geçen 14 yıl süresince halen kırsal karakterinden fazla bir şey kaybetmemiş, idari fonksiyon kazandırılarak kasabalaştırılmaya çalışılan, komşu iki köyün (Döğenli, Karaömerli) birleştirilmesiyle nüfus ve alansal olarak genişletilmiş, ancak fonksiyonel olarak geliştirilememiş iki mahalleden oluşan tipik bir Çukurova köyüdür.

Bu yüzden gelecekte oluşabilecek benzeri durum ve uygulamalara tekrar meydan vermemek adına, idari alanların belirlenmesi ölçüleri üzerinde tartışmak ve meseleye coğrafya ilminin ilke ve prensipleri doğrultusunda, “kırsal alan planlama”, “şehir planlama”, “idari alan planlama” ve genel hatlarıyla “bölge planlama” esaslarıyla yaklaşarak Bölgesel Coğrafya ve İdari Coğrafya disiplinlerinin bilimsel çalışma yöntemleri kapsamında “Türkiye’de idari alanların belirlenmesi” meselesinin daha etraflıca ele alınması ve daha somut ölçütler belirlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte belirlenen ölçüt ve kıstaslar “Köy Kanunu”, “Belediye Kanunu”, “İl İdaresi Kanunu” ve Anayasal çerçevede yeniden düzenlenmelidir.

1980'li yılların sonlarında başlayan ve uzun zamanlar 67'de kalmış olan il sayısını kısa zamanda 81'e yükselten yasal düzenlemeleri siyasi çıkarlar doğrultusunda yorumlama ve kullanma talihsizliği, birçok köy ve belde statüsündeki belediye yerleşmelerde ilçe merkezi olma, ilçe merkezlerinde de il merkezi olma isteğini uyandırmıştır. Bu istek, kasaba bile olmayan birçok belediye tüzel kişiliği ve ilçe merkezimizde, karşı konulamaz bir tutku haline gelmiştir. Kimi politikacıların ölçsüz vaatleri bu tutkuyu daha da kamçulamıştır. Şimdi, birçok köy ve beldemiz kırsal çevreleriyle birlikte ilçe, birçok ilçemiz de il olmayı beklemektedir. İl olma isteği, âdeta, ilçeler arası bir yarış ve bir itibar sorununa dönüşmüştür (Tablo 1).

Türkiye'de idari alanların belirlenmesi meselesinin rasyonel temellerinin kaybolmamasını ve kamu hizmetlerinin en uygun idarî yapılanma içerisinde, etkin bir biçimde halka ulaştırılmasını sağlamak için, Anayasamızın 126. maddesindeki maddî ölçülerin daha ayrıntılı bir biçimde somutlaştırılması zamanı gelmiştir. Herhalde, genel veya ara seçim öncesinde il oluşturma alışkanlığından kesinlikle vazgeçmek, bu yöntemi kanunen yasaklamak; böylece, işlemin, kısa vadeli seçim hesapları dışında, objektif ölçülere göre yapılmasını sağlamak gerekmektedir. Türkiye'de il sayısının artırılmasına yönelik politikalar devam ettiği takdirde, yeni kurulan iller, Anayasanın 67. maddesinde, seçim sisteminin iki temel ilkesinden biri olarak belirtilen "temsilde adalet" ilkesinin gerçekleşmesine elverişli genişlikte seçim çevreleri olmaktan uzaklaşacaktır. Mevcut illeri bölme ve yeni iller kurma çığırını devam ettiği takdirde, il kavramı kısa zamanda yozlaşacak, T.C. Anayasası'nın 126. maddesi anlamını yitirebilecektir. Bu gidiş, ileride, küçük illeri, yeniden, daha büyük birimler içerisinde toplamayı zorunlu kılacaktır.

Türkiye'de son dönemlerde yapılan idarî düzenleme ve değişiklikler, bugünkü sosyoekonomik yapılanma içinde atılmış doğru adımlar değildir. İl ve ilçe kuruluşlarında alınan politik kararlar belirli bir nüfus ve gelişmişlik düzeyine ulaşan hemen her ilçe merkezinde karşı konulamaz bir beklenti oluşturmuş ve il merkezi olma isteklerini artırmıştır. Tablo 1'deki şehirler bu ilçe merkezlerinin başlıcalarıdır.

İl merkezine yakınlık bakımından sırasıyla **Tarsus** (Mersin), **Bozüyük** (Bilecik), **Develi** (Kayseri), **Nazilli** (Aydın), **İnegöl** (Bursa), **Merzifon** (Amasya), **Akhisar** (Manisa), **Tavşanlı** (Kütahya), **Gebze** (Kocaeli), **Ergani** (Diyarbakır), **İskenderun** (Hatay), **Kozan** (Adana), **Silifke** (Mersin), **Tire** (İzmir) ve **Edremit** (Balıkesir) ilçe merkezleri, 1989 yılı ve sonrasında il merkezi olan şehirlerden nüfus ve ekonomik gelişmişlik bakımdan daha ileri durumdadırlar (Tablo 1). Ancak hemen hepsi bağlı oldukları il merkezine karayolu ulaşımı ile yaklaşık 1 saat (90 km'den az) ve daha yakın mesafede olduklarından, aralarındaki ulaşım bağlantıları ve tamamlayıcı şehirselsel fonksiyonlar da iyi durumdadır. O nedenle bu şehirlerin birbirlerinden ayrılarak il merkezi yapılmaları zamanın idare düzeninde ekonomik olmayan bir uygulama olacaktır.

Tablo 1. İl merkezi olması için TBMM'ne teklif edilen başlıca ilçe merkezleri
(Table 1. The main county centers proposed to Grand National Assembly of Turkey in order that they become province centers)

İlçe Merkezi	İli	İl Merkezine Uzaklığı (km) *
Akhisar	Manisa	48
Akşehir	Konya	131
Alanya	Antalya	138
Arapkir	Malatya	120
Ayvalık	Balıkesir	130
Bandırma	Balıkesir	99
Bergama	İzmir	102
Bozüyük	Bilecik	34
Develi	Kayseri	40
Divriği	Sivas	174
Edremit	Balıkesir	86
Elbistan	Kahramanmaraş	158
Ergani	Diyarbakır	55
Ereğli	Konya	155
Fethiye	Muğla	124
Gebze	Kocaeli	51
İnebolu	Kastamonu	93
İnegöl	Bursa	45
İskenderun	Hatay	59
İslâhiye	Gaziantep	90
Kozan	Adana	69
Merzifon	Amasya	46
Nazilli	Aydın	45
Oltu	Erzurum	129
Ödemiş	İzmir	113
Silifke	Mersin	83
Siverek	Şanlıurfa	96
Suşehri	Sivas	131
Şarkıkaraağaç	Isparta	118
Şebinkarahisar	Giresun	116
Şereflikoçhisar	Ankara	147
Tarsus	Mersin	27
Tavşanlı	Kütahya	50
Tire	İzmir	84

Kaynak: TBMM, * www.tck.gov.tr

Kısaca özetlemek gerekirse, köy ve bucakların ilçe, ilçelerin il yapılması işlemi, T.C. Anayasası'nın 126. maddesini somutlaştıracak objektif ölçülere bağlanmalı, seçim arifesinde, siyasal ahlakla bağdaşmayan bir seçim yatırımı konusu olmaktan kurtarılmalıdır.

46. Hükümet (2. Özal Hükümeti) dönemi sonrasında:

47. Hükümet (Yıldırım Akbulut Hükümeti) 09.11.1989 - 23.06.1991
48. Hükümet (1. Yılmaz Hükümeti) 23.06.1991 - 20.11.1991
49. Hükümet (7. Demirel Hükümeti) 20.11.1991 - 25.06.1993
50. Hükümet (1. Çiller Hükümeti) 25.06.1993 - 05.10.1995
51. Hükümet (2. Çiller Hükümeti) 05.10.1995 - 30.10.1995
52. Hükümet (3. Çiller Hükümeti) 30.10.1995 - 06.03.1996
53. Hükümet (2. Yılmaz Hükümeti) 06.03.1996 - 28.06.1996
54. Hükümet (Erbakan Hükümeti) 28.06.1996 - 30.06.1997

gibi kısa süren dönemlerde (8 yılda 8 hükümet) kurulmuş olan hükümetlerle Türkiye'deki siyasi istikrar büyük ölçüde bozulmuş, tek partili iktidar döneminin getirmiş olduğu demokrasiyle pek bağdaşmayan düzen, yerini siyasi

gücü ele geçirme mücadelesi ve siyasi istikrarsızlığa bırakmıştır. Böyle bir belirsizlik ortamında Türkiye’de olmaz denilen işler, çakışan siyasi menfaatler çerçevesinde gerçekleştirilmiş ya da gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Adana’nın Kadirli İlçesi’ne bağlı Döğenli ve Karaömerli köylerinin Sumbas adıyla 1991 yılında belediye tüzel kişiliği, 1996 yılında ise ilçe merkezi olarak bir araya getirilmesi işte böyle bir ortamda gerçekleşmiştir. Beş yıl gibi kısa bir sürede önce belde daha sonra ilçe merkezi yapılan Sumbas, bilirkşi kabul edilen kişilerin “mahalline gidilerek” ifadesiyle başlattıkları gerekçe raporlarını muhtarların verdikleri afakî bilgilerle ofislerinde yazdıkları; siyasi ve bürokratların “neresi olduğunu” bile bilmedikleri bu kırsal yerleşmeleri “gelirleri giderlerini karşılayabilecek düzeydedir” yargısıyla oylamaya tabi tutmaları ve “oy gelir” diye “oy birliğiyle” ilçe merkezi yapmaları ülke menfaatleri bakımından şaşırtıcı ve hatalı bir gelişmedir.

Döğenli ve Karaömerli köyleri Sumbas adıyla birleştirilerek 49. Hükümet döneminde önce belediye teşkilatına, 54. hükümet döneminde de mülki idare yapısı içerisinde ilçe teşkilatına kavuşturulmuştur. Bütün bu gelişmeler sadece 5 yıl gibi kısa bir süre içinde vuku bulmuştur. Ancak o tarihten günümüze kadar geçen 19 yıllık süre zarfında Sumbas’ta kasabalaşma adına fazla bir gelişme olmamıştır. Bu tespit, ilçe merkezinde yaptığımız saha gözlemlerinin bir sonucudur.

1992-1997 yılları arasındaki Sumbas Belediye Başkanlığı döneminde birçok önemli hizmetlere imza attıklarını belirten 2009 yılı yeni dönem Sumbas Belediye Başkanı Mustafa Nuri Nuhoğlu, Osmaniye yerel basınına verdiği demeçte “yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır” (www.basakgazetesi.com,11.12.2009) şeklindeki beyanatıyla belediyesinin resmi internet sitesinde de yayınladığı icraatları, kasabalaştırılmaya çalışılan iki kırsal yerleşmenin plansız yerleşme sorunları ile ilgilenmekten başka bir uğraş değildir.

Görüldüğü gibi temel altyapı sorunları tam olarak çözümlenememiş bir merkezin idari fonksiyon sahasında kamu hizmetlerini yerine getirmekle sorumlu olduğu 15 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Henüz yeterli merkezi fonksiyonlara sahip olmayan ilçe merkezinin idari fonksiyon sahasında uyguladığımız anketler sonucunda elde ettiğimiz sonuçlara göre, ilçedeki hiçbir köy yerleşmesi Sumbas’ın sunduğu imkânlardan yararlandığını beyan etmemiştir. Köy sakinleri, idari fonksiyonun bağlayıcı özelliği nedeniyle iki ayrı merkeze bölünmek durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. İlçe köylerinin 14’ünde birinci derecede ilişkili olunan merkez Kadirli şehri iken, Akçataş köyünde Kozan şehri önceliği almaktadır. Elbette idari fonksiyon nedeniyle resmi kurum ve kuruluşlarda yapılması gereken işlemler için Sumbas ilçe merkezine gelinmektedir. Bu durumda ilçe köylüleri sabah erken saatlerde geldikleri Sumbas’ta kamu kuruluşlarındaki gerekli resmi işlemlerini tamamladıktan sonra, temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Kadirli’ye gitmek durumundadırlar. İki ayrı merkeze bölünme ile kamu hizmetlerinin daha kaliteli ve hızlı verildiğini söylemek mümkün değildir. Elbette bu durum, sorun çözmek yerine sorun üretmek, ülke meselelerini daha karmaşık hale getirmek ve gelişmekte olan ülke insanına zaman kaybettirmekten başka bir yarar sağlamamaktadır.

Artık coğrafi bölgelerin de mülki idare alanlarında olduğu gibi çeşitli hizmetlerin kullanılabilir mahiyette kurum, kuruluş ve idare teşkilatlarına sahip bir merkez ya da merkezler etrafında teşekkül etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda mülki idare alanları coğrafi bölgelerin oluşturulması esaslarına uygun bir şekilde belirlenmelidir. Bunun için merkez tayin edilecek yerleşmenin, merkezi fonksiyonlarının nüfuz edebileceği en uç noktalar belirlenerek, fonksiyonel etki sahası oluşturulmalıdır. Bunun için varsa mülki idare sınırı yok sayılmalıdır. Çeşitli fonksiyonlara ait belirlenmiş olan sınırlar katmanlar halinde üst üste konularak, çakışan sınırlar üzerinden idari sınırlar geçirilmelidir.

Fonksiyonel sınırların çakışmadığı durumlarda en yakın fonksiyonel sınırdan diğerine geçişler yaparak en dıştaki fonksiyonel sınır takip edilmelidir. Bu sayede merkez kabul edilen yerleşmenin gelişmiş, gelişmekte olan ve henüz gelişme göstermemiş merkezi özellikleri belirlenerek, mevcut duruma ve geleceğe yönelik planlamalar yapılabilir. Elbette bu sınırlandırma yapılırken, şehirselle fonksiyonların sürekli bir gelişme içerisinde olduğu, fonksiyonel etki sahasının genişleyebileceği ya da aksi bir durumun oluşabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Bunun için coğrafi yöntemlere başvurmak gerekmektedir. Sahanın doğal, beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri bakımından mevcut durumu ve potansiyeli belirlenmelidir. Mekânsal gelişmeye tesir edecek olumlu ve olumsuz durumlar analiz edilerek ortaya konulmalıdır. Gelecekte oluşabilecek ihtiyaçlar belirlenmelidir. Bu ihtiyaçlar ölçüsünde mekânın gelişme imkânları değerlendirilmeli ve dış çerçevesi çizilmelidir. Oluşan bu dış çerçeve içerisinde merkezi yerleşmenin eksikliklerinin neler olduğu, neler yapılması gerektiği, neler yapılabileceği, ... vs, belirlenmiş olacağından; yatırımların dengesiz bir şekilde, tesadüfi ve siyasi çıkarılara hizmet eden bir yapıda değil, eksiklikleri ve sorunları belirli alanlara yine ihtiyaçları ölçüsünde kaynaklar ayrılarak bu sorunlar zaman içinde kademeli olarak çözülecek ve böylece sürekli tartışılmakta olan coğrafi bölgelerin yeniden gözden geçirilmesi meselesi ile, Türkiye’de mülki idare alanlarının belirlenmesinde yaşanan sorunlar büyük ölçüde çözüme kavuşmuş olacaktır.

Nasıl ki, belirli bir coğrafi mekân üzerinde hissedilebilir özellikleriyle ortaya çıkan yöreler belirlenmeden, coğrafi bölümler oluşturulamıyor ve coğrafi bölümler ortaya çıkmadan coğrafi bölgeler tespit edilemiyorsa; buldukları doğal ortam içerisindeki beşeri ve ekonomik faaliyetleriyle bir anda fark edilebilen kırsal yerleşmeler ki, bunlar “köy” kavramıyla açıklanabiliyor, coğrafi benzeşimleriyle bir araya getirilerek ilçeleri, ilçeler de mülki idare yapısı içerisinde illeri meydana getirebilirler.

Bu şekilde belirlenecek bir idari alanın merkezi ise kamu hizmetlerinin verimli, düzenli, sürekli ve kapsamlı şekilde sunulabileceği ulaşım, iletişim ve haberleşme alt yapı hizmetlerince makul mesafede, uygun fiziki coğrafya özelliklerinde ve elverişli coğrafi konumda bulunan bir yerleşme olmalıdır. Bunun için yerleşmenin nüfus büyüklüğü, yoğunluğu ve dağılışı örüntüsü, kasaba ya da şehir gibi sahip olduğu yerleşme niteliği, yönetsel yapısı, planlama özellikleri, yerleşme tarihi, ulaştırma, sağlık, eğitim ve gelenekler gibi diğer sosyokültürel özellikleri ile işletilebilecek doğal kaynakları ve geçim faaliyetleri gibi ekonomik özellikleri de dikkate alınmalıdır.

Söz konusu kıstaslara göre belirlenebilecek bir merkezin Devlete olan maddi külfeti elbette daha düşük olacaktır. Şayet belirlenen idari alan içerisinde yukarıdaki kıstaslara uygun bir yerleşme tayin edilemiyorsa; Sumbas örneğinde olduğu gibi, elverişli konumda bulunan köy ya da köylerin kasabalaştırılmaya yönelik çalışmalarla mülki idare merkezi haline getirilmesi gerekmektedir. Bu durumda, böyle bir merkezin oluşturulmasının Devlete olan maliyeti ise çok yüksek değerlerde olacak, ya da idari fonksiyon kazandırılmış bir yerleşmenin zaman içinde gelişme göstererek büyümesi ve şehirselle özellikler kazanması yolunda uzun vadeli planlama ve yatırımlar yapılması gerekecektir.

Türkiye’nin idari yapısını ifade eden yasal çerçeve ile yürütme esasları arasında tam bir kavramsal bütünlük yoktur. Bu durum uygulamada aksaklıklara, akademik çalışmalarda da belirsizliklere neden olmaktadır. Örneğin, İl İdaresi Kanunu’nda “Bucak Teşkilatı” şeklinde düzenlenen bir idari alan, fiili olarak işlevini sürdürmemekte, ya da yönetsel işlevi bulunmamasına rağmen halen idari bölünüş sistemi içinde yer alabilmektedir. Gerekli yasal düzenlemeler yapılarak bu muallâk durum kısa zamanda çözüme kavuşturulmalıdır.

Köyler idari yetki sahaları bulunan birer yönetim ve yerleşme birimleridir. Resmen bulunduğu sürece bucakların, bucakların kaldırılması durumunda da ilçelerin idari yetki sahaları içerisinde kalacak olan köyler, her halükarda idari işlevleri itibarıyla merkezi idare taşra teşkilatının en alt yönetim organizasyonu durumundadırlar. Dolayısıyla akademik çevrelerin görüşü alınarak bir an evvel yapılacak gerekli yasal düzenlemelerle Türkiye'nin mülki idare sistemi yeniden düzenlenmeli, bucaklar kaldırılmalı ya da kaldırılmasın köyler merkezi idare taşra teşkilatının sistematiği içerisindeki yerini almalıdır. Unutulmamalıdır ki, köy idari alanları ve devlete ait hazine arazileri mülki idare bölümlerinin temelini oluşturmaktadır (Özçağlar, 2005, s.1).

442 sayılı Köy Kanunu, yürüten kişilerce keyfi uygulandığı için köyler, çoğunlukla istenilen hayat standartlarına erişememiş, şehirlere yönelik göçler nedeniyle gerilemiş ya da boşalmıştır. Köy kanunu hükümleri layıkıyla uygulamadığı için köylerin gerilemesinde ya da gelişmemesinde pay sahibi olan merkezi idare ve mülki amirlerin T.C. 60. Hükümeti'nce çıkarılması gündemde olan yeni kanun içeriğinde uygulamalarını denetleyen bir mekanizma yer almalı ve bu kuruma işlerlik kazandırılmalıdır.

Günümüzde Türkiye'nin idari bölümlenmesinde siyasi iktidarların politikaları etkili olduğu için coğrafi gerçeklerden uzak bir takım düzenlemeler yapılarak TBMM'den çıkartılan yasalarla yeni ilçeler ve iller kurulmakta ve bunlara merkezler tayin edilmektedir.

İdari merkezlerin belirlenmesi yasa ile mümkündür. İstenilen herhangi bir yerleşim birimi gelişmemiş olsa bile ilçe veya il merkezi yapılabilmektedir. Yerleşmenin gelişmişlik durumu bazı zorunlu hallerde dikkate alınmamaktadır. Ancak bir kır yerleşmesinin kasaba veya şehir yapılması kanunla mümkün değildir. Bu özellikler zaman içerisinde o yerleşmenin yapısal gelişmesiyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Yerleşmelerin kasaba veya şehir özelliği kazanabilmeleri için yapısal olarak belirli bir gelişim süreci geçirmeleri gerekir. Yerleşmeler idari unvanlarıyla değil gerçekteki fonksiyonel özellikleriyle ele alınmalıdır. İdari unvanlar gelip geçici olduğu halde, coğrafi unvanlar kalıcıdır (Özçağlar, 1996, s. 24).

Merkezi yerler, fonksiyonel alanlar olarak, etki sahalarında bulunan yerleşmeler ve dolayısı ile nüfusun en azından en çok gereksinim duyduğu ihtiyaçları karşılamaya yönelik hizmetleri bünyesinde bulundurma görevini üstlenmişlerdir. Bu noktadan hareketle Türkiye'de yapılan mülki idare alanlarının belirlenmesi ve yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalarda yukarıda ifade edilen "merkezi yerler kuramı"na esas teşkil edecek araştırmaların yapılarak bölge planlaması esaslarına uygun bir planlama ile merkezi yerlerin etki sahalarının belirlenmesi ve bu sahaları çevreleyen sınırların aynı zamanda idari sınır kabul edilmesi gerekmektedir. Söz konusu sınırlar, merkezi yerlerin yerleşme coğrafyası terminolojisinde anlamını bulan yerleşim birimi tanımına uygun (kasaba ve şehir) kavramları ile mülki idare sistemi literatüründe yer alan idari alan kavramları arasında kurulacak bağıntıyla, hem ideale yakın bir coğrafi ünite, hem de ideale yakın bir idari alan tespiti yapılabilecektir. Bu tespitler bir araya getirildiğinde yine ideale yakın ve daha az tartışma gerektirecek coğrafi bölgeler sistematiği elde edilebilecektir. Bu sayede hiçbir mülki idare alanı birden fazla coğrafi bölge içerisinde bölünmeyecek ve kamu yararına yapılacak bölgesel çalışmalarda daha düzenli istatistikî bilgiler elde edilebilecek ve zamanı en kısa ve en verimli şekilde kullanmanın giderek daha da önem kazandığı günümüz teknoloji çağında önemli gelişme ve projelere yer verilebilecektir.

5. SONUÇ (CONCLUSION)

Türkiye'de şehirsiz gelişme gösteren ilçe merkezleri genellikle sanayi sektöründe öne çıkan ve büyük şehirlerin çevresinde yer alan yerleşmelerdir. Bu durum Türkiye'de yayılma şeklinde bir kentleşme olduğunu

göstermektedir. Şehirleşmede gerileme eğilimi olan ilçe merkezleri ise genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan belediye örgütlü köy ya da kasaba yerleşmeleridir.

Bir yerleşme alanının idarî olarak statü kazanması ya da statüsünün yükseltilmesi doğal afetlere, göçlere, ekonomik gelişmeye, asayiş ve güvenliğe bir çözüm ya da önlem olarak görülmemelidir. Bu şekilde, bölgeler arasındaki dengesizlikleri önlemek mümkün değildir. Bölgeler arası dengesizlikleri önlemek için yerleşmeler arası mevcut ulaşım ve iletişim bağlantılarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Büyük ölçüde istatistiksel nüfus, yerleşme ve ekonomik verilere bağlı olarak alınan kararlar ülke menfaatleriyle bağdaşmayan çeşitli yanlış politik uygulamalara yol açmaktadır. Buna göre, bir yerin belediye örgütlü yerleşme, ilçe ya da il merkezi olmasında mahallinde elde edilecek verilere ve sosyokültürel yapı hakkındaki bilgilere ihtiyaç vardır. Bunun için etraflı alan etütleri yapılmalı, bulgular coğrafi bilgi sistemleri ile haritalanarak, raporlaştırılmalıdır. İdari alana merkez olacak yerleşmeler, yönetim organizasyonu kapsamında durumlarının incelenmesi ve kamu hizmetlerinin dengeli ve adil bir biçimde dağılımı kapsamında fonksiyonel analizlere göre belirlenmelidir.

Türkiye'nin mülki idare teşkilatı ve idari alanların belirlenmesinde belli başlı şu sorunlar tespit edilmiştir:

- En küçük idari birim olan köylerin, yasal olarak yerel yönetim birlikleri kapsamında ele alınması;
- Köyler ile ilçeler arasında idari bir birim olan bucakların, Türkiye'nin mülki idaresindeki fonksiyonel rolünün öneminin anlaşılabilmesi;
- Bucakların, kanunen ve fiilen varlığını sürdürmesine rağmen, mülki idareye ilişkin uygulamalarda rolünün olmaması;
- İlçe yönetiminden sorumlu mülki amirlerin, bucak müdürlerinden kalan görevleri yerine getirmekte zorlanması, kırsal yerleşmelere yönelik projeler geliştirme, uygulama ve takibinde yetersiz kalması;
- "Belde" kavramının köy, kasaba ve şehir gibi coğrafi yerleşme olguları ile köy, bucak, ilçe ve il gibi yönetsel kavramlar arasında belirli bir yerinin olmaması;
- Belediye örgütlü yerleşmelerin (belde), yerleşme coğrafyası ve Türkiye'nin mülki idare yapısı içerisindeki rolünün doğru olarak algılanabilmesi ve "belde" kavramının devlet ileri gelenlerinden halka kadar hemen her kesim tarafından mülki idarenin taşra teşkilatı içerisinde yer alan bucakların yerine kullanılması;
- İdari alanların belirlenmesinde, bilimsel esaslara dayalı olarak açıkça ortaya konulmuş ve yasal olarak açıklanmış belirli kıstasların olmaması;
- Mülki idareye ilişkin TBMM'ne sunulan kanun tekliflerinde, kanunun kabulüne yönelik gerekçelerin özensiz ve bilimsellikten uzak bir şekilde hazırlanması;
- Türkiye'de idari alanların belirlenmesinde bilimsel unsurlardan ziyade siyasiler ve onların politikalarının etkin rol oynaması

"Belde" kavramının coğrafi kavramlar ile idari kavramlardan herhangi biri içinde belirli bir yerinin olmaması meselesi, Türkiye'nin mülki idare düzeni, yerleşme coğrafyası ve idari coğrafya sistematiği içerisinde olağan karşılanmamalıdır. Zira coğrafi yerleşme tasnifi, fonksiyon ve ekonomik yapı ön planda tutularak yapılan bir sınıflandırmadır. Bilindiği gibi, "belediye işlevi" de hizmetler bakımından bir fonksiyonu temsil etmektedir. Bu işlev, kasaba ve şehirlerde var olduğu gibi; yakın zamana kadar 2000 kişi, son yasal düzenleme ile 5000 kişilik nüfus sınırını aşmış köylerde de oluşturulabilmektedir. Ancak yeni kurulacak bir belediye teşkilatı kasaba ve şehirlerde coğrafi imajı büyük ölçüde değiştirmeyen, köylerde fonksiyonel olarak farklılık oluşturmaktadır. Buna göre belde kavramı,

yerleşme coğrafyası olguları içerisinde; köylerle kasabalar arasında, "belediye örgütlü köyleri" temsil edecek nitelikte kullanılabilir. 2009 yılı itibarıyla Türkiye'de bu özelliğe sahip 1693 yerleşme bulunmaktadır. Diğer taraftan merkezi yönetim işlevini üzerinde bulunduran ilçe ve ilde kanunen belediye teşkilatı bulunur ya da kurulur. Ancak bu yerleşmeler için yönetsel anlamda belde kavramı kullanılmaz. Dolayısıyla belde kavramı yönetsel olarak da, köylerle ilçeler arasında ve yine belediye örgütlü köylerle taşra bucaklarını temsil edecek statüde kullanılabilir. 2009 yılı itibarıyla Türkiye'de bu özelliğe sahip 2320 yerleşme bulunmaktadır.

Türkiye'de 1924-2008 arasında idari taksimatta yapılan düzenlemeler dönem, gerekçe kapsam ve konuları itibarıyla önem sırasına göre aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir. Buna göre, idari merkez kabul edilen yerleşmenin:

- Tarihi ve coğrafi şartlar, ekonomik gelişmişlik ve kamu hizmetlerinin gerekleri bakımından il, ilçe, bucak ve köy kurulmasına uygun görülmesi (yasal gerekçe),
- Bağlı olduğu il/ilçe/bucak merkezi ile idari bağıllık dışında, belirgin bir ilişkisinin bulunmaması (örn. Karabük ilçesinin il olma gerekçesi),
- Coğrafi konum özellikleri ve şehirselle fonksiyonlar bakımından bağlı olduğu il/ilçe/bucak dâhilindeki yerleşmeler içerisinde belirgin bir gelişmişlik ve yeterlilik derecesine sahip olması (örn. Düzce, Karabük ve Bartın ilçelerinin il olma gerekçesi),
- Hızlı nüfus artışı ve yoğun ekonomik hareketliliği nedeniyle kamu hizmetlerinin ilçe/bucak statüsünde idare edilemez duruma gelmesi (örn. Düzce, Bartın, Kırıkkale ve Karabük ilçelerinin il olma gerekçesi),
- Kamu hizmetlerinin götürülmesi ve aksaklıkların ortadan kaldırılması yanı sıra hizmetlerin daha nitelikli ve daha hızlı bir şekilde yürütülebilmesi (örn. Karabük, Aksaray, Karaman, Kırıkkale ve Yalova ilçelerinin il olma gerekçesi),
- Asayiş ve güvenlik bakımından stratejik öneme sahip alanlarında, güvenlik kuvvetlerinin daha organize ve daha etkili olabilmesi (örn. Şırnak, Batman, Kilis ve Osmaniye ilçeleri il olma gerekçesi),
- Devlet hizmetlerinin bölgeye kolayca ulaşabilmesi ve bölgesel kalkınmanın topyekûn sağlanabilmesi (örn. Ardahan, Iğdır, Batman, Şırnak ve Bayburt ilçelerinin il olma gerekçesi),
- Bölge insanının çeşitli ihtiyaç, istek ve beklentilerine cevap verebilecek niteliklere sahip olması (örn. Yalova ilçesi il olma gerekçesi),
- Bölge dışına olan göçlerin önüne geçme çabası (örn. Kilis ilçesi il olma gerekçesi),
- Doğal afetlerden korunabilmek amacıyla gerekli tedbirlerin alınması ve benzeri olağan üstü durumlarda en kısa sürede gerekli desteğin sağlanabilmesi için gerekli olan merkezi teşkilatların kurulabilmesi (örn. Düzce ilçesi il olma gerekçesi) şeklinde ifade edilebilir.

TBMM'ne sunulan kanun teklifi ve gerekçelerinde ağırlıklı bahis konusu yapılan bu özellikler, idari coğrafya sistematiği içerisinde ele alındığında aşağıdaki başlıklar altında bir sınıflandırma elde edilmiştir. Buna göre idari coğrafya çalışması yapılan bir alanın:

- Coğrafi konumu, ulaşım ağı ve doğal çevre özellikleri,
- Nüfus özellikleri,
- Yerleşme nitelikleri, yönetimi ve planlama durumu,
- Tarihi, siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri,
- Ekonomik özellikleri

detaylı bir şekilde etüt edilmeli ve sonuçları idari coğrafya ve bölge planlaması bakımından değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Aydoğar, Ő.İ., (2004), Türkiye’de İlçelerin İl Olma Çalışmaları Suşehri, Kocaeli Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Acar Matbaacılık A.Ő., İstanbul.
2. Kant, S., (1988), Administrative Geography of India, Rawat Publications, Jaipur.
3. Karagel, H., (2010), Türkiye’de İdari Alanların Belirlenmesi ve Sorunları: Sumbas Örneği, F.Ü. Sos. Bil. Enst. Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı, Doktora Tezi (Basılmamış), Elazığ.
4. Kılınç, G., (2006), Türkiye’deki İlçelerin Kentleşme Derecelerine Göre İl Olma Potansiyellerinin Değerlendirilmesi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
5. Kılınç, G. ve Gülersoy, N.Z., (2007), “Türkiye’deki İlçelerin Kentleşme Derecelerine Göre İl Olma Potansiyellerinin Değerlendirilmesi”, İtüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım C:6, S:1, s.66-78, İstanbul.
6. Özçağlar, A., (1996), “Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler”, A.Ü. D.T.C.F., Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 12, s. 7-24, Ankara.
7. Özçağlar, A., (2005), “Türkiye’de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi”, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM), Coğrafi Bilimler Dergisi, C:3 S:1, s.1-25, Ankara.
8. Özçağlar, A., (2009), “Türkiye’deki Yerel Yönetim Alanlarının İdari Coğrafya, Ulusal Kalkınma, Yerel ve Bölgesel Planlama Bakımından Önemi”, IV. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu “Ulusal Kalkınma Ve Yerel Yönetimler” (19-20 Ekim) Bildiri Metinleri, TODAİE Yay, 1. Cilt, s.301-315, Ankara.
9. TBMM, (1924), Köy Kanunu, Kanun No: 442, Kabul Tarihi: 18.03.1924, Resmi Gazete Sayısı: 68, Resmi Gazete Yayım Tarihi: 07.04.1924, Ankara.
10. TBMM, (1949), İl İdaresi Kanunu, Kanun No: 5442, Kabul Tarihi: 10.6.1949, R.G Sayı: 7236, R.G. Yayım Tarihi: 18.06.1949, Ankara.
11. TBMM, (1982), T.C. Anayasası (Kurucu Mecliste Kabul Tarihi: 18.10.1982, Halkoyuna Sunulmak Üzere Tasarının R.G Sayı: 17844, R.G İlanı: 20.10.1982), Kanun No: 2709, Kabul Tarihi: 07.11.1982, R.G Sayı: 17863 (Mükerrer), R.G Yay. Tar.: 09.11.1982; Ankara.
12. TBMM, (1996), Üç İlçe ve Bir İl Kurulması İle 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 4200, Kabul Tarihi: 24.10.1996, Resmi Gazete Sayısı: 22801, Resmi Gazete Yayım Tarihi: 28.10.1996, Ankara.
13. TBMM Tutanak Dergisi, (1996 a), Yasama Yılı: 2, Dönem: 20, Birleşim: 11, Cilt: 12, 23.10.1996, Ankara.
14. TBMM Tutanak Dergisi, (1996 b), Yasama Yılı: 2, Dönem: 20, Birleşim: 12, Cilt: 13, 24.10.1996, Ankara.
15. TBMM, (2005), Belediye Kanunu, Kanun No: 5393, Kabul Tarihi: 03.07.2005, R.G Sayı: 25874, R.G Yayım Tarihi: 13.07.2005, Tertip: 5, Cilt: 44, Ankara.
16. www.basakgazetesi.com (11.12.2009)
17. www.tck.gov.tr (21.05.2010)
18. www.tuik.gov.tr (21.05.2010)